

RECENZE

«REVIEWS»

by Martin Klapetek; Eduard Krumpolc; Milan Mičo; Ctirad Václav Pospíšil; Štěpán Martin Filip; Jana Plátová; Dominik Opatrný; Tomáš Veber

Source:

Studia Theologica (Studia theologica), issue: 36 / 2009, pages: 78–100, on www.ceeol.com.

The following ad supports maintaining our C.E.E.O.L. service

eBooks on Central, East and Southeast Europe

**Minorități etnoculturale.
Mărturii documentare.
Evreii din România. 1945-1965**
**Ethnocultural Minorities. Documents.
The Jews of Romania. 1945-1965**

**By Andreea Andreescu, Lucian Năstasă,
Andrea Varga**

Centrul de Resurse pt Diversitate
Etnoculturală, Cluj. 2003 (in Romanian)

The book contains 256 so far unpublished documents, collected from different archives in Romania and abroad, from the end of WW II – with issues related to the acceptance of the Jews returning from concentration camps in Poland – to the death of communist leader Gh. Gheorghiu-Dej.

more on:

www.dibido.eu

EMILIO GENTILE:

POLITICKÁ NÁBOŽENSTVÍ: MEZI DEMOKRACIÍ
A TOTALITARISMEM

(Brno: CDK, 2008. 223 s.
ISBN 978-8073251536)

V minulém roce vydalo brněnské Centrum pro studium demokracie a kultury v ediční řadě *Klasikové společenských věd* knihu *Politická náboženství. Mezi demokracií a totalitarismem*. Autor textu z roku 2001 Emilio Gentile je mezinárodně uznávaným italským historikem a profesorem na univerzitě La Sapienza v Římě. Publikace se snaží postihnout bouřlivé a intenzivní procesy sakralizace politiky historickými příklady od období demokratických revolucí v Americe a ve Francii přes první světovou válku až po éru komunistických, fašistických a národněsocialistických totalitních režimů. Pojmově je přitom rozlišeno *občanské náboženství*, které se vztahuje k sakralizaci politiky spojené s demokratickými režimy a ideologiemi, a *politické náboženství*, jež je vztaženo k sakralizaci politiky ideologiemi a režimy nedemokratickými. Největší pozornost je věnována komunistickým politickým náboženstvím, které se rozvinuly v prostředí totalitních států. Děje se tak s ohledem na zvláštní význam těchto forem v moderní historii. Autor se zaměřuje na náboženství politiky minulosti a nezabývá se jím jako problémem současnosti a budoucnosti. Na tuto skutečnost v knize dvakrát poukazuje. Přesto se domnívám, že i v soudobém světě najdeme roztodivné demokratické a totalitární režimy, které se mohou stát předmětem pro následnou práci (putinovské Rusko, USA G. W. Bushe, Čína s dědictvím Mao Ce-tunga a Teng Siao-phinga, Kuba Fidela a Raúla

Castrových nebo Turecko s moderními formami kemalismu). Podobně komplexní studii těchto současných forem, jako je Gentilova historická práce, však dnes v češtině nenalezneme.

První kapitola s názvem *Náboženství, které neexistuje? Náhražka náboženství? Nové náboženství?* (s. 23–40) se ve světle hlavních způsobů interpretace náboženství věnuje obecnému problému laického nebo světského náboženství. Emilio Gentile zde vychází z definice náboženství, které chápe jako „soustavu přesvědčení, mýtů, obřadů a symbolů, které vykládají a definují význam a cíl lidské existence, přičemž tato soustava způsobuje, že osud jednotlivce a společenství jsou podřízené vyšší entitě“ (s. 10n). Cílem je ověřit možnost, zda existuje náboženský rozměr politiky jako takové a zda je legitimní rozebírat takový politický fenomén jako politické náboženství. Gentile polemizuje s názory, že se jedná „pouze o prostředky propagandy a nebo pozůstatky starých pověr znovu oživených politickými nástroji“ (s. 20). Přesto se domnívám, že s ohledem na stále pokračující debatu nad definicí náboženství v religionistických kruzích je to jen dílčí pohled. Autorovi se však musí přiznat erudovanost, se kterou do těchto debat vstupuje.

Následující oddíl *Občanská náboženství a politická náboženství* (s. 41–74) je historickým náčrtem nejvýznamnějších projevů sakralizace politiky od 18. do 20. století. Autor konstatuje, že první politická náboženství v Americe a ve Francii se zrodila proto, aby posvětila legitimitu demokracie a podřídila zájmy jednotlivců společnému blahu. Revoluce 18. století přinesly mýtus obrození skrze politiku, tedy mýtus nového člověka a mýtus národa, který je

předurčen k tomu, aby vytvořil nové instituce, jež spasí svět. Novým laickým náboženstvím se nicméně stal nacionalismus, jenž se nejvíce rozšířil ve druhé polovině 19. století a ve století následujícím. K tomuto prvku přistupuje kult padlých, který se v minulém století stal tím nejuniverzálnějším projevem sakralizace politiky. Domnívám se, že tento prvek by si v knize zasloužil hlubší analýzu. Obecnější komparace s dalšími systémy, které lze volit i mimo evropský a americký prostor (např. Írán druhé poloviny 20. století), se doslova nabízejí.

Co se týče italského fašismu, Gentile jej označil za prototyp politických náboženství 20. století díky totalitním formám vlády nad celou společností i životem jedince. Autor navazuje popisem základních prvků německého nacionálního socialismu, který byl založen na zbožštění árijské rasy, na kultu krve, na nenávisti k Židům a na zbožňování Adolfa Hitlera. Trojlístek uzavírá ruský bolševismus s kultem Lenina a Stalina jakožto výsledek transformace marxistického ateismu. Poukazuje na jeho snahu o nastolení předem daného řádu, na fanatickou víru ve vlastní pravdu a své nevyhnutelné vítězství skrze jakékoli prostředky.

Třetí kapitola *Leviathanova církev* (s. 75–102) a čtvrtý oddíl *Přicházejí modly* (s. 103–150) jsou teoretickou analýzou vztahu sakralizace politiky a totalitních států v období mezi dvěma světovými válkami. Teoretická analýza je zde úzce spjata s historickými projevy tohoto jevu, jenž je připomínán ve svědectvích a interpretacích pozorovatelů dané doby, věřících a nevěřících, filosofů, historiků, sociologů, politologů a teologů. Jedním z vyzdvihovaných prvků je zde hlad lidových mas po

mýtu a víře, který se stal důležitým faktorem geneze a úspěchu totalitních hnutí. Oslava osoby diktátora a zbožštění státu či národa se staly novými zdroji pravdy a jistoty. Gentile vykresluje důležité propojení fanatismu, byrokracie a náboženské podstaty totalitarismu. Přiklání se k názoru německého intelektuála Waldemara Guriana, že „totalitní hnutí jsou ve své podstatě náboženskými hnutími. Jejich cílem není jen změnit politické a společenské instituce, ale přetvořit charakter člověka a společnosti. Prohlašují, že znají skutečný a závazný smysl života a také jeho cíl“ (s. 97).

Pátá kapitola *Vstříc třetímu tisíciletí* (s. 151–182) se věnuje sakralizaci politiky v nových a starých státech. Zahrnuje období druhé světové války a následného rozdělení světa podle politického klíče. Právě režimy sovětského Ruska s jeho satelity ve východní Evropě, maoistické Číny a Severní Koreji Kim Ir-sena s politikou čučche jsou příklady „zbožštění komunismu“. Také nové státy v Africe po pádu koloniálních systémů používaly mimo jiné i náboženskou rétoriku pro vytvoření své nové identity. Jak jsem již podotkl, opět mi zde chybí analýza koncepce velážete fakíh v moderním Íránu. Jedná se vlastně o náboženský systém získávající totalitní rysy s ohledem na dlouhodobě rozpracované právní koncepty šíitského islámu.

Závěrečná hlava *Politická náboženství* (s. 183–192) se snaží teoreticky prostřednictvím definic vymezit rysy politického náboženství vzhledem k jiným formám propojení náboženské a politické dimenze, a to v závislosti na odlišnosti kontextů, v nichž se projevuje.

To vše se děje na bohaté základně zpracovaného pramenného materiálu. S odkazy na zajímavé studie se čtenář

setká v poznámkách umístěných na konci knihy (s. 193–216), které tak neruší plynulost četby textu. Odborný i laický zájemce o knihu *Politická náboženství: Mezi demokracií a totalitarismem* jistě ocení její čtivost a kompaktnost textu. Pro naše prostředí s tím jistě souvisí i zdařilý překlad z italského originálu do češtiny z pera Hany Mondelli Lhotákové. Jen výjimečně se lze setkat s delšími souvětími, které by svou komplikovaností zastíraly vlastní myšlenku a podobně. Například se jedná o první odstavec na s. 19, kde muselo dojít v průběhu vydání knihy nebo překladu k nesrozumitelné úpravě několika vět.

Emilio Gentile doufá, že jeho kniha přivede čtenáře k vážnější úvaze o všech projevech sakralizace politiky, které zůstaly dlouhou dobu opomenuty nebo bylo na ně pohlíženo s pohrdavým úšklebkem. Závěrem lze tedy konstatovat, že Centrum pro studium demokracie a kultury opět zvolilo zajímavý titul pro svou bohatou vydavatelskou činnost.

Martin Klapetek

RALF DAHRENDORF: POKOUŠENÍ NESVOBODY: INTELEKTUÁLOVÉ V ČASECH ZKOUŠEK

(Jinočany: H&H, 2008. 232 s.
ISBN 978-8073190651)

Historická, filosofická nebo politologická, rozhodně však esej. Vždy, když se autor pokouší o nějakou typologii fenoménu intelektuál, vystavuje se nebezpečí, že bude (českým) čtenářem podezírán buď z kádrování, nebo alespoň z jakéhosi škatulkování (v nedávné minulosti u nás vyšla například práce Paula Johnsona). Vždyť co jiného

to předvádí lord Ralf Dahrendorf (narozen 1. 5. 1929), když zavádí a definuje vlastní pojem *erasmovec*, kladá si otázky typu koho ještě je a koho už není takovým přízviskem možno označit? Při klasifikaci těch, kteří definují mentalitu své generace, sáhl po evropských mužích a ženách narozených v letech 1900–1910. Svou práci tak věnoval především Hannah Arendtové, Raymondu Aronovi, Karlu Popperovi, Isaiahu Berlinovi a – kromě ještě několika dalších – také Janu Patočkovi.

Dahrendorf se v této esejí představuje jako sice velmi kritický, přece však také tak trochu hagiograf. Moderní svatí, vzory hodné následování – to jsou ti jím vybraní a obhájení erasmovci, veřejně činní intelektuálové, kteří nemohou mlčet a musí jednat, jde-li v jejich okolí o člověka, o jeho svobody a práva. Nepodléhají svodům nesvobody či dokonce totality, odmítají jí sloužit a často dříve než jiní rozpoznají, že nějaká totalita nadchází. Nežádka po jejím nástupu končívají v exilu, ať už vnějším či vnitřním (Norberto Bobbio). Jsou však apolitici, i když jistě s některou ze stran politického spektra sympatizují, navíc se odmítají sdružovat do jakýchkoli svazů nebo lig. Většinou filosofové, tak jako jejich pravzor Erasmus Rotterdamský.

Nejsou to však jen erasmovci. Mohli bychom je v logice Dahrendorfově, byť neproklamované, označit také jako *dantovce*. Ostatně odkaz na Danta Alighieriho se podvkrát mihne i samotnou esejí. Dantovci proto, že v knize vystupují jako průvodci (tak také svého druhu pedagogové) „krátkým“ dvacátým stoletím, tedy doby od konce Velké války až do pádu berlínské zdi. Jejich životy a postoje představují jakési modely intelektuálního vypořádávání se